

ПРЕДСТАВЉАЧКЕ ПРАКСЕ МЕДИТЕРАНСКИХ КРАЈОЛИКА

Acqua Alta: Медитерански њезажи у модерној српској и италијанској књижевности, зборник радова, Институт за књижевност и уметност, Београд 2013

Међународни зборник радова *Acqua Alta: Медитерански њезажи у модерној српској и италијанској књижевности* својим поднасловом позива на читање крајолика Медитерана. У перспективи културне географије крајолик се односи на одређени облик репрезентације – и као умјетност и као сложен сустав значења. Као репрезентација, крајолик је и идеологија: специфичан начин проматрања. Иако означаје изглед краја, означаје и специфичан начин гледања на крај. Коријене крајолика као идеје и идеологије проналазимо у ренесансној Италији где се развио као средство приказивања одређенога међуоднога земљопосједника и њихове земље тијekom пријелаза из феудализма у капитализам у Еуропи. Крајолик такођер дјелује идеолошки да би утврдио увјете природности/исправности на одређеноме мјесту. У том смислу је крајолик репрезентација онога што јест и што може бити. Кретање људи кроз већ утврђене крајолике скреће позорност на властити скуп протурјечја: једно од тих протурјечја односи се на питање припадности. Према Козгроуву крајолик је „аутсајдеров” начин спознавања, јер је крајолик начин надзирања погледа, док се према Релфу сваки афективан однос према крају заснован на егзистенцијалној унутарњости најбоље означаје неким другим термином, као што је „мјесто”. Вестерн тако говори о „моћи дефинирања” онога што крајолик јест: другим ријечима – што значи и тко му припада. Иако се крајолик може дефинирати као морфологија, или као уређење ствари, или као начин проматрања, његова моћ и важност произлазе из начина како све то постаје носитељ искључујућих, отуђујућих и извлашћујућих друштвених пракси.

Крајолици Медитерана су разнолики: у *Медитеранскоме бревијару* (2007, 7. издање) Предраг Матвејевић пише о томе да најприје треба одабрати полазиште – „заљев или призор, луку или догађај, пловидбу или причу”. Према његовом виђењу Медитерана, важније је докле смо стигли и што и како смо видјели него одакле смо кренули. Читање фикције тако може бити врста географског истраживања: Магрис упозорава, у предговору овоме издању, призивајући Бергаминија, да је сувремени Одисеј дужан запловити кроз библиотеку једнако као и међу расуте отоке. Зборник *Acqua Alta: Медитерански њезажи у модерној српској и италијанској књижевности* произишао је из врло специфичне књижнице. Архив њезиних наслова открива одабрано полазиште: сан о Медитерану, који у српској књижевности има значај књижевнога наслијеђа,

али представља и дио природног и урбаног крајолика. Медитеран се тако показује као простор чије границе нису фиксне, али нису ни само земљописне. Медитеран је мјесто смјењивања култура и цивилизација чији се трагови откривају у модерним књижевностима које су наизглед удаљене, али су врло блиске: талијанској и српској књижевности. Културолошки простор Медитерана јест оно што их повезује.

Ова колективна монографија има за циљ исцртати обресе присутности Медитерана у српској и талијанској модерној књижевности. За разлику од талијанске књижевности, којој је присутност на Медитерану неоспорна чињеница, српска књижевност везу с Медитераном открива у своме бизантском наслијеђу и непосредним утјецајима Бизанта као извора српске писмености и цјелокупнога књижевног развоја. Такођер, српска књижевност ту врсту оријентације проналази у поетичком и културолошком смислу дјеловањем Доситеја Обрадовића. За ову прилику, тај повијесно-културолошки тијек, који је мијењао своје улоге од 10. стољећа до данас, није обухваћен зборником – истраживања су усмјеравана на модерну књижевност, као и на Броделов концепт Медитерана као поља мијешања различитих култура и рецепцијских хоризоната. Аутори приступају теми с књижевнотеоријских, културолошких и историјских позиција.

Зборник је концепцијски подијељен у четири цјелине: прва се отвара проблемским текстом Александра Јеркова, који пропитује смисао Медитерана у повијести српске књижевности, од почетака писмености до сувременог доба. Потом слиједе прилози који се баве Његошем (Пијановић), Матавуљем (Вукићевић), Павловићем (Бојовић), Норманом Дагласом (Сете), Костићем (Радуловић) и Дучићем (Хамовић). Друга цјелина почиње радом Весне Матовић о крфском *Забавнику*, који проговара о искуствима српског народа изгнаног на Крф тијekom Првог свјетског рата. Потом слиједи пет текстова о Црњанском (Митровић, Чолак, Морабито, Вранеш, Јаћимовић), четири текста о Растку Петровићу (Јовић, Бањанин, Тодоровић, Мушија), један о Јели Спиридоновић Савић (Ђурић) и један о Јосипу Сиби Миличићу (Роић). Трећа цјелина отвара се компаратистичким радом Јелене Новаковић о везама Валерија, Камија и Гренијеа с Христићем, Радовићем и Иваном В. Лалићем, слиједи га текст Светлане Шеатовић Димитријевић о Матићу, Лалићу и Христићу, потом слиједе текстови о Андрићу (Ђукић Перишић, Ђорђевић), Пекићу (Јазаревић ди Ђакомо), Павићу (Јерков), Капору (Јовановић), Е. Моранте (Д'Ангуоно) и Павловићу (Делић). Посљедња, четврта цјелина, усмјерена је на истраживања сувремене књижевности: Магриса (Ћамарко), Карпинтерија и Фарагуне (Дежељин), Гордане Ђирјановић (Филипек), Великића (Лето), Петковића (Татаренко), Лукарелија, Пареле и Симоне Винчи (Поповић, Ричи), Ваљаревића (Кабаси), Пиштала и Продановића (Гвозден), а

завршава текстом проблемског карактера о Медитерану из перспективе копна, односно сјевера (Јакобсен).

Читање зборника призива проблематизацију питања критерија говора о Медитерану у контексту одабране грађе: је ли у питању биографија аутора или присутност теме и мотива у његовим дјелима? Говоре ли дјела одабрана за грађу овога истраживања о Медитерану призивајући га као митско мјесто еуропске културе и повијести? С друге стране, када говоримо о сувременој књижевности, поставља се питање: што је Медитеран у књижевности данас у контексту масовног туризма?

Значајна тема овога зборника, која се надовезује на тему Медитерана и с њом је у блиској вези јест тема путовања. Како путовање ствара и обликује географско знање? Које су врсте знања произведеног путовањем? Што доноси искуство путовања? Култура путовања и жанр путописа тако долазе у средиште позорности. У том смислу посебно је занимљив текст Бојана Јовића „Фрагменти одсутног Медитерана: путовања Средоземљем Растка Петровића”, у којем аутор износи тезу да медитерански путописи Растка Петровића представљају, као и други књижевни облици истог аутора, далеко сложенију књижевну појаву него што би се могло очекивати с обзиром на уобичајене претпоставке жанра. Његово истраживање показало је да текстови Растка Петровића, настали на његовим средоземним путовањима, у правилу готово никада нису само описивање виђених крајолика, доживљаја и дојмова, него књижевно уобличавање поетичких начела, која су у дубинској вези с опћим принципима стваралачке поетике. Зато путописи подразумевају програмско кретање кроз стварни земљописни околиш, али и кроз поетички простор.

Немогуће је побројати резултате истраживања свих 40-ак судионица овог капиталног потхвата – стога смо се одлучили за својеврсни експеримент: навест ћемо само кључне ријечи њихових прилога, према одабиру самих истраживача, како бисмо обликовали нацрт једног од могућих смјерова исписивања културне географије српске и талијанске књижевности, односно њихових медитеранских пејзажа: „Медитеран”, „медитеранизам”, „маслина”, „Византија”, „модернизам”, „културноисторијски недостатак”, „контравокација”, „Петар Петровић Његош”, „путопис”, „дијалог”, „Љубомир Ненадовић”, „своје – туђе”, „култура”, „имагологија”, „хронотоп пута и путовања”, „роман лика”, „сусрет”, „фикционално и нефикционално”, „личност – лик”, *Горски вијенац*, *Писма из Италије*, „епистоларна форма”, „Симо Матавуљ”, „град”, „море”, „Бока”, „пејзаж”, „Напуљ”, „Милан Јовановић”, „Миодраг Павловић”, „естетско-религиозни укрштај”, „културна синтеза”, „византијска естетика”, „културолошки обрасци”, „Венеција”, „Јован Дучић”, „приморски пејзажи”, „Пол Валери”, „тематска анализа”, „медитерански идентитет”, „српска књижевност и уметност”, „грчка

митологија”, „византијска и латинска култура”, „Јадран”, „историја”, „природа”, „лечење ратне трауме”, „путописна репортажа”, „Сењ”, „херојско-ратничка етика”, „ускоци”, „Југословенство”, „словенство”, „православље”, „Милош Црњански”, *Србија, Видовданске њесме*, „Крф”, „ведрина”, „полемичка тензија”, „аудиодијалог” – што нас доводи отприлике тек до трећине опсега овога зборника. Намјера нам је била показати величину захвата истраживача и приређивача (уреднице Светлана Шеатовић Димитријевић, Марија Рита Лето и Персида Лазаревић ди Ђакомо).

Резултати истраживања ове теме показују важност методолошког постављања феномена у интердисциплинарни оквир. Разноликост перспектива читања појмова путовања, простора/мјеста, крајолика, околиша, геополитике, идентитета, моралне географије и колонијализма призива потребу враћања на почетак: текст „Смисао Медитерана”, којим се зборник отвара, у том је смислу вишеструко значајан. Александар Јерков ту поставља проблем Медитерана и медитеранизма у српској књижевности, култури и повијести, а посебно расправља о томе какав је смисао тумачења Медитерана и медитеранизма од раних митова до сувремених визија. Аутора нарочито занима комплекс заборављања Медитерана, који је повезан с нестајањем медитеранске слике Бизанта.

У том смислу можемо закључити: тематизирање Медитерана као мјеста присутне одсутности и простора (при)сјећања призива промишљање проблематике културне географије у контексту културнога памћења: сјећање се ту показује као стратегија отпора. Овакву перспективу истраживања свакако треба поздравити и надати се да је овај амбициозни потхват само почетни импулс великих истраживања која су пред нама, а обухваћају просторе/мјеста заједничког искуства још непропитаних репрезентацијских пракси у живом дијалогу.

Дубравка БОГУТОВАЦ